

Vanja Brdar Mustapić

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

15. 6. 2012.

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Namještaj Obrtne škole, Hermana Bolléa i njegovih suradnika u Muzeju za umjetnost i obrt – prilog atribucijama

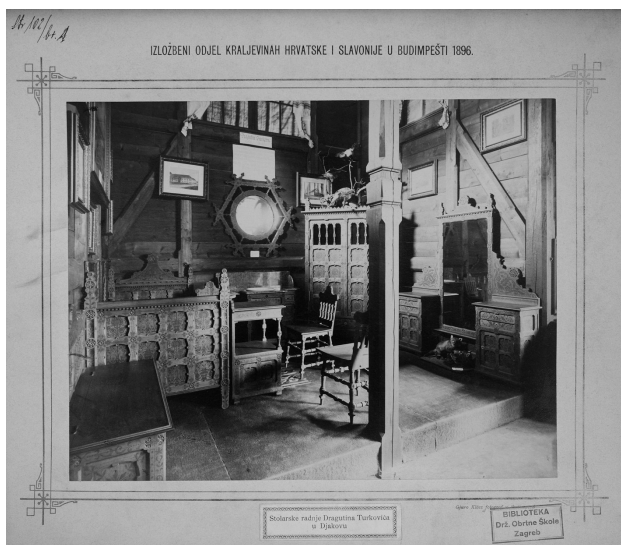
Ključne riječi: namještaj, historicizam, Obrtna škola, Herman Bollé, stolarski majstori, Dragutin Turković, Josip Šeremet
Keywords: furniture, Historicism, School of Arts and Crafts, woodcarvers, Dragutin Turković, Josip Šeremet

Ovim radom cjelovito se obrađuje i preciznije atribuiraju dio zbirke namještaja Muzeja za umjetnost i obrt koji je dosad većim dijelom bio sveden pod zajedničku opću odrednicu kao rad Obrtne škole iz razdoblja od njezina osnutka 1882. do kraja 19. stoljeća pod pretpostavkom da je većinom izveden po projektima Hermana Bolléa. Među njima su dvije garniture. Spavaća soba signirani je rad stolarskog majstora Dragutina Turkovića, izložak na Milenijskoj izložbi 1896. u Budimpešti, dokumentiran i fotografijom, koja je, pokazalo se, zaista i izvedena po Bolléovu nacrtu, budući da je nacrt ormara, koji je jednom bio i publiciran, ali bez fotografije i s osnovnim podacima, ovdje detektiran kao predložak za ormar upravo te garniture. Stol nabavljen kao dio garniture nije njezin sastavni dio, što je očito već po stilsko-oblikovnim karakteristikama, pa je po zapisu s imenom na predmetu ustanovljeno da je rad zagrebačkog stolarskog majstora i stolarskog poslovođe Obrtne škole Josipa Šeremeta. Ovim je radom dokazano da blagovaonica, dosad vođena kao rad Obrtne škole, odnosno stolara Ivana Budickog, i kao izložak na Milenijskoj izložbi, nije ni Budickijeva ni blagovaonica Obrtne škole s Milenijske izložbe. Nadalje, stolci s rukonaslonima tipa Windsor prepoznati su kao identični onima koji su bili dio opreme stana Ignjata Granitza u kući na Preradovićevu trgu, a izgled interijera izveden po Bolléovu projektu poznat je, uz sačuvane predmete, s fotografija. Dakle, na temelju dosadašnjih i novih spoznaja separadni nalazi su povezani, a određene pretpostavke korigirane, odnosno nadopunjene i potvrđene, doprinoseći boljem poznavanju produkcije namještaja Obrtne škole, Hermana Bolléa i stolarskih majstora, učitelja škole i/ili Bolléovih suradnika. Ujedno se mali broj sačuvanog namještaja te produkcije u fondusu Muzeja za umjetnost i obrt (ali i šire), suprotno od očekivanog s obzirom na formalnu i programsku povezanost Muzeja i Obrtne škole, objašnjava uobičajenom praksom prodaje namještaja stolarskih majstora i muzejskom politikom skupljanja građe.

Djelatnost Obrtne škole i Hermana Bolléa, premda nezaobilazna stavka u proučavanju umjetnosti i umjetničkog obrta druge polovice 19. stoljeća o kojoj se pisalo kako u povijesnoumjetničkim radovima tako i u povijesnim pregledima same institucije, i koju se prezentiralo u sklopu izložbenih projekata,¹ još umnogome nije dokraja istražena tema. O tome svjedoči i posljednjih godina intenzivirano proučavanje historicističke produkcije, posebno sakralne arhitekture i skulpture, u kontekstu kojih je neizbježno i navođenje samih izvođača opreme, pa tako i stolarskih majstora.² Atribuirani sačuvani ili barem dokumentirani radovi stolara – učitelja Obrtne škole i stolarskih majstora, suradnika Hermana Bolléa, uglavnom su

dio opreme Bolléovih većinom sakralnih objekata i drugih javnih gradnji, dok se jedan dio malobrojnih sačuvanih pojedinačnih primjeraka profanog namještaja vezanih uz djelatnost Obrtne škole i Bolléova kruga nalazi upravo u fondusu Muzeja za umjetnost i obrt.³

Te dvije institucije osnovane su u simbiotskoj zajednici, nastavši na suvremenim postavkama u kojima je izjednačavanje umjetničkog obrta i »lijepih« umjetnosti, dapače, postavljanje umjetničkog obrta kao teoretskog temelja umjetničke produkcije (Gottfried Semper), rezultiralo osnivanjem muzeja obrtnog profila i uz njihov organiziranih obrtnih škola (London, Beč...), a s ciljem edukacije stručnog kadra – obrtnika, i stvaranja kvalitet-

1. Fotografija spavaće sobe stolara Dragutina Turkovića iz Đakova s Milenijske izložbe u Budimpešti 1896. (Državni arhiv u Zagrebu, foto: V. Benović) / Photograph of the bedroom produced by the carpenter Dragutin Turković from Đakovo exhibited at the Millennium Exhibition in Budapest in 1896 (Zagreb State Archives, photo: V. Benović)

nih proizvoda umjetničkog obrta kojima se, šire gledajući, odgaja i razvija ukus publike, ali stvara i baza privrednog prosperiteta. No bez obzira na tu programsku, ali i formalnu povezanost Muzeja i Škole, danas ima izuzetno malo sačuvanih proizvoda stolarske radionice Obrtne škole u fondusu Muzeja.

Ona je djelatna od samog osnutka škole 1882. godine, kada, od planirana četiri odjela rad započinje samo s građevnim odjelom s praktičnom nastavom u »bravarstvu i kovačtvu, klesarstvu, stolarstvu i tokarstvu«. ⁴ Prvi učitelji »nauka o stolarstvu« bili su Ivan Budicki ⁵ i naknadnim očitovanjem Friedrich (Miroslav) Häcker. ⁶ Od 1883. na tom je mjestu zaposlen Josip Šeremet ⁷, a dvije godine poslije pridružuje mu se Vilim Pichler. ⁸ Herman Bollé kao član tročlanog direktorija na čelu Škole i Muzeja, uz Isu Kršnjavoga kao pročelnika i osobe zadužene za teoretsku osnovu nastave, i Eduarda Suhina, koji vodi financijske poslove, osmišljava praktičnu nastavu, pa će dugi niz godina upravo on biti glavni organizator nastave i ideator nacрта za predmete izrađivane u školi te će naposljetku samostalno obnašati funkciju ravnatelja (1890.–1914.). ⁹

U zbirci namještaja Muzeja za umjetnost i obrt čuvaju se dvije garniture i nekoliko pojedinačnih predmeta koji su atribuirani kao radovi Obrtne škole, uglavnom s pretpostavkom da su izvedeni po nacrtu Hermana Bolléa.

Spavaća soba, od koje je u stalnoj postavi u dvorani Obrtne škole izložen ormar i jedan stolac, ¹⁰ pripada karakterističnoj produkciji posljednjih dvaju desetljeća 19. stoljeća. Izrađena u narodnom slogu kao jednom od dominantnih stilova toga vremena, pokazuje sve značajke

takve produkcije, s ukrasom crveno i zeleno oslikanih motiva »šarolija« na tikvicama, duborezom u obliku rozeta, upotrebom hrastovine kao pogodnog materijala za takvu vrstu rezbarije, ujedno vrste drva često upotrebljavane u tradicionalnom pokućstvu, do samog oblikovanja predmeta koje je također na tragu etnografskih uzora.

Ta garnitura upisana je u inventarnoj knjizi kao rad Obrtne škole. Na izložbi *Abitare la Periferia dell'Impero nell'800* održanoj u Trstu 1990. navodi se da je bila izložak na *Milenijskoj izložbi* u Budimpešti 1896. ¹¹ U fotografskoj dokumentaciji Obrtne škole s Milenijske izložbe nalazi se fotografija spavaće sobe s legendom na kojoj piše da je to rad Dragutina Turkovića iz Đakova, pa je ona tijekom pripreme izložbe *Historicizam u Hrvatskoj* prepoznata kao soba iz muzejskog fundusa. ¹² Dapače, na većini predmeta garniture (na stolcima, noćnom ormariću i ormariću) sačuvane su naljepnice sa zapisom pisanim olovkom: »Dragutin/Turković/Djakovo«, a odnose se na tamošnjeg stolarskog majstora. ¹³ Popis izlagača ¹⁴ i (pozitivno intonirani) napisi u ondašnjoj štampi ¹⁵ potvrđuju njegovo sudjelovanje na toj manifestaciji.

S druge strane, dosadašnja atribucija nije bila bez osnove, budući da Turković pripada krugu majstora-suradnika Hermana Bolléa, pa je tako, primjerice, zajedno sa stolarom Ivanom Tordincem izveo stolarske radove u đakovačkoj katedrali po nacrtima Friedricha Schmidta i samog Bolléa. ¹⁶ Već ta činjenica, kao i stilsko-oblikovne karakteristike ovog djela, upućivali su na vjerojatnost da je izvedeno po Bolléovu nacrtu. Naposljetku, to je i potvrđeno – u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu u grupi Bolléovih nacрта, crteža i skica unutrašnje opreme čuva se, doduše nesiguran i nedatiran, nacrt ormara koji prepoznajemo kao ormar muzejske spavaće sobe. ¹⁷ Taj crtež već je bio izložen na spomenutoj tršćanskoj izložbi u čijem katalogu je navedena samo kataloška jedinica s osnovnim podacima i bez fotografije, ¹⁸ ali ga se ne povezuje s konkretnim predmetom. ¹⁹

Spavaća soba nabavljena je za Muzej u ovom sastavu: ormar, psiha, noćni ormarić, ormarić, tri stolca, stol, karniša, klupa i krevet. Na fotografiji se od tih predmeta vide svi osim ormarića, karniše i stola. ²⁰ U sačuvanoj dokumentaciji prodaje Turkovićeve sobe nakon *Milenijske izložbe*, zajedno s ostalim izlošcima namještaja, naveden je točan sastav sobe. ²¹ Na tim popisima nalazi se i spomenuti ormarić iz muzejskog fundusa koji se ne vidi na fotografiji. ²² Turkovićevu sobu je, zajedno s blagovaonicom Ivana Budickog i »gospojinskim budoiom« Ivana Postružina, kupio dr. Viktor Aleksander, a preuzeo je predmete 1898. godine. ²³ Muzej je kupio spavaću sobu 1960. od njegovih nasljednika, obitelji Gnječ.

Uz Turkovićevu sobu prodavane su sve sobe zagrebačkih stolara izlagane u Budimpešti u grupi uređenih soba (interijera), osim spavaće sobe Antuna Kontakta, i drugi pojedinačni predmeti. Naime, po odluci bana Khuena

Héderváryja, predmeti umjetničkog obrta nabavljeni o zemaljskom trošku za *Milenijsku izložbu*, dakle u vlasništvu Vlade, dani su na prodaju kako bi se dio izdane svote vratio.²⁴

Stol koji je nabavljen za Muzej kao dio garniture nije na fotografiji i ne navodi se u popisima prodaje namještaja. Karniša se također ne spominje, ali je dio sobe jer se na fotografiji vide zastori na prozorima. Muzej, pak, ne posjeduje još dva predmeta koja su činila garnituru: ormarić za umivanje i zidno ogledalo, koje se i dalje nalazi u posjedu nasljednika dr. Viktora Aleksandera.²⁵

Time je zaokružena atribucija ove garniture: definitivno je utvrđen stolarski majstor Dragutin Turković iz Đakova čije je ime i mjesto prebivališta zapisano na samim predmetima, nacrt ormara atribuiran Bolléu detektiran je upravo kao nacrt ormara ove spavaće sobe, uz to postoji i fotografija spavaće sobe kao izložka na budimpeštanskoj izložbi, te sekundarna dokumentacija u štampi i katalozima te izložbe. U starijoj povijesti oblikovanja namještaja u Hrvatskoj, ionako deficitarnoj sačuvanim atribuiranim i signiranim predmetima, takva sveobuhvatna dokumentacija prava je rijetkost.

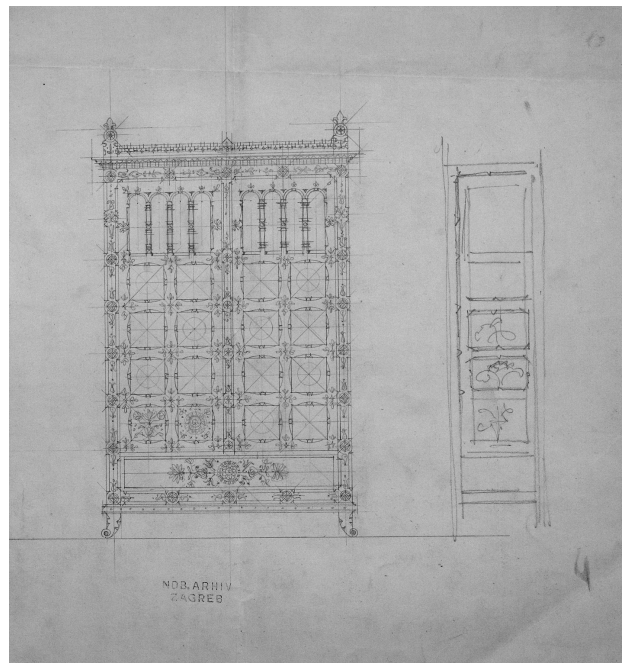
Ali uz tu garnituru postoji još jedan problem. Naime, stol stilski i oblikovno ne korespondira s ostatkom garniture, što je već uočeno u inventarnoj knjizi Muzeja za umjetnost i obrt – oblikovanje nogu u obliku stiliziranih lavljih šapa i bočni nosači s dvostrukim arkadama koje nose kanelirani stubovi potpuno se razlikuju od tih elemenata na ostalim dijelovima garniture. Također bi bilo za očekivati da su plohe ukrašene slikarijama i duborezom, što ovdje nije slučaj. Korpus stola s plitkim trupom s dvije ladice, morfologiju nosača, arhitektoniku i simetriju, uz već navedene oblikovne detalje, stilski možemo okarakterizirati kao neorenesansu. Stol ni po namjeni nužno ne mora pripadati sastavu jedne spavaće sobe. Činjenica da, po fotografiji i popisima, nije bio izložen na *Milenijskoj izložbi* dodatna je potvrda da originalno nije bio sastavni dio te garniture.

Svi navedeni argumenti potvrđeni su najvažnijom činjenicom – na podnožju lijeve ladice napisano je olovkom: »J. Šeremet, Zagreb.«²⁶ i odnosi se na već spomenutog zagrebačkog stolarskog majstora i stolarskog poslovođu Obrtne škole Josipa Šeremeta. Bolléov je suradnik u opremanju mnogih njegovih sakralnih objekata i dio je ekipe koja uređuje interijer Odjela za bogoštovlje i nastavu.²⁷ Uz to, ovdje navodimo još nekoliko podataka koji nadopunjuju njegovu biografiju. Vodio je vlastitu radionicu od 1870.²⁸ Izlagao je na gospodarskim izložbama još u Beču 1873. godine²⁹ i u Budimpešti 1885.³⁰ gdje je nagrađen velikom kolajnom.³¹ Sudjelovao je, primjerice, i na sajmu lokalnog karaktera, *Kraljevskom sajmu* u Zagrebu 1885. godine,³² pa je 1897. izradio i oltar za Kr. realnu gimnaziju u Zagrebu.³³ Umro je 1920. godine.³⁴

2. Ormar, dio spavaće sobe, MUO 11545/1 (foto: S. Budek) / Wardrobe, part of a bedroom set, MUO 11545/1 (photo: S. Budek)

3. Nacrt za ormar spavaće sobe MUO 11545/1, atribuirano Hermanu Bolléu (Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Dijecezanski muzej, br.III/36; foto: V. Benović) / Design for bedroom wardrobe, MUO 11545/1, here attributed to Herman Bollé (Archives of the Archdiocese of Zagreb, Diocesan Museum, n. III/36; photo: V. Benović)

4. Stol, izvedba: stolar Josip Šeremet, Zagreb, MUO 11545/8 (foto: V. Benović) / Table produced by the carpenter Josip Šeremet, Zagreb, MUO 11545/8 (photo: V. Benović)

I Šeremet sudjeluje na *Milenijskoj izložbi* kao samostalni obrtnik izloživši sobu za učenje i stanovanje djece.³⁵ Dio Šeremetove sobe je nakon *Milenijske izložbe*, zajedno s »društvenom sobom za gospodu« Gjure Blažekovića, bio predan Kraljevskom zemaljskom gospodarskom odsjeku u

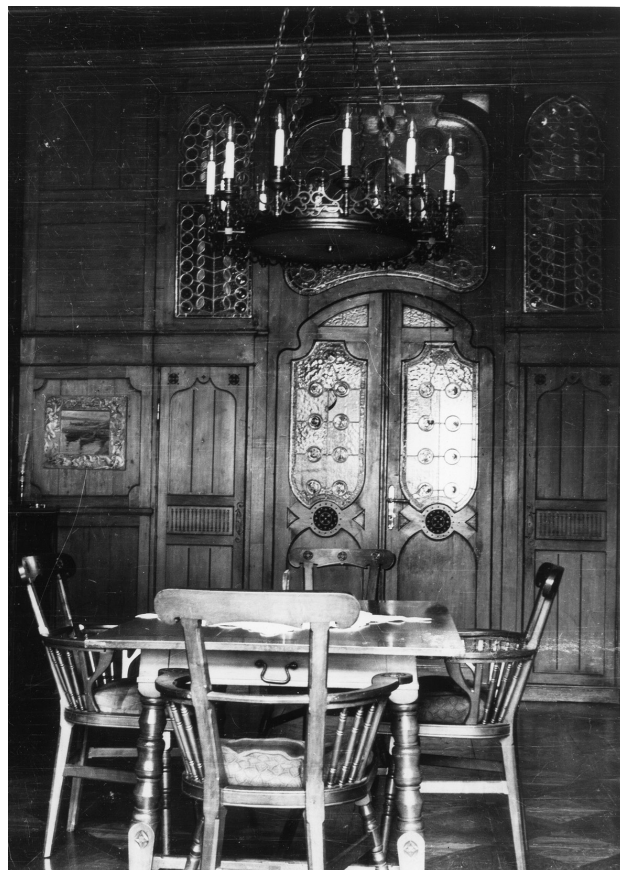
5. Stolica s rukonaslonima tipa Windsor, MUO 16564 (foto: V. Benović) / Windsor-type chair with armrests, MUO 16564 (photo: V. Benović)

Božjakovinu, dok je ostatak sobe (sanduk, stolić, četiri mala stolca za djecu) kupio trgovac Ed. Kolmar.³⁶ Premda bi stol po materijalu izrade, hrastovini, mogao biti dio dječje sobe, koja je u svom sastavu imala i stolove, na temelju postojećih podataka ne možemo ništa pouzdano zaključiti.

U narodnom je stilu, kao i spavaća soba, izrađen par stolaca o kojima nema nikakvih podataka o nabavi ili provenijenciji, ali su stilske karakteristike i izvedba srodne produkciji vezanoj uz Obrtnu školu kraja 19. stoljeća.³⁷ Forma, ukras i tehnika duboreza, s karakterističnom dekoracijom trodijelno zaključenog, bogato ukrašenog naslona za leđa s motivima rezbarenih rozeta i s usko usječnim probojima te tokarenim elementima prednjih nogu, slijedi etnografske uzore. Narodni slog, naime, upravo će u posljednjim desetljećima 19. stoljeća postati jednim od prevladavajućih stilova umjetničkog obrta s Obrtnom školom kao glavnim eksponentom. Isticanje nacionalnog momenta karakteristika je historicizma u europskim razmjerima, ali ne i njegova invencija, budući da se u programatskom smislu u likovnim umjetnostima javlja i prije u prvoj polovici 19. stoljeća. Taj trend nacionalnog, koji će se nastaviti u novom stoljeću i u novim stilovima, ujedno je politički intoniran element važan u tradiranju kontinuiteta u kulturno-povijesnom kontekstu i u dokazivanju nacionalnog identiteta,

6. Interijer kuće Ignjata Granitza (Institut za povijest umjetnosti, Arhiv Olge Maruševski) / Interior of Ignjat Granitz's house (Institute of Art History, Archives of Olga Maruševski)

pri čemu se ujedno pomalo naivno traži šansa ekonomske konkurentnosti.³⁸

Na liniju povratka tradiciji temeljenoj na teoretskim principima i praktičnom djelovanju Williama Morrisa, Johna Ruskina i pokreta »Arts and Crafts«, kako u primjeni materijala i tehnika izrade tako i u preuzimanju lokalnih tipova namještaja, možemo smjestiti tri primjerka engleskog tipa tzv. Windsor stolca (dva s rukonaslonima) gotovo identičnog oblikovanja, ali nabavljena iz različitih izvora – preciznije, samo je za jedan predmet poznata nabava (zbirka Penić).³⁹ Riječ je o interpretaciji stolca tipa Windsor s karakterističnim sedlasto modeliranim drvenim sjedalom i polukružnim naslonom ispunjenim tokarenim vertikalnim šipkama.⁴⁰ Prednje tokarene noge u kosom su položaju umetnute u sjedalo, dok stražnje nisu, za razliku od uobičajene konstrukcije, nego se nastavljaju u visoki naslon za leđa s jakim vertikalama zaključen horizontalnom uskom pločom. Rukonaslon, također karakteristično za pojedine varijante Windsor namještaja za sjedenje, čini polukružno savijena ploha i presijeca središnji naslon za leđa u polovici njegove visine. Tokarene vertikalne šipke, međutim, smještene su samo u bočnim međuprostorima, ostavljajući, atipično, središnji prostor između vertikalnih nosača naslona za leđa praznim. Muzejski primjerci

ukrašeni su na proširenim završecima rukonaslona i na završnoj ploči naslona za leđa geometrijski stiliziranim rezbarenim rozetama. Sva tri predmeta izrađena su od javorovine.

Potvrdu dosadašnje atribucije Hermanu Bolléu i Obrtnoj školi nalazimo u fotografskoj dokumentaciji i sačuvanim predmetima – naime, identični su se nalazili u kući tiskara i nakladnika Ignjata Granitza, a unutrašnje uređenje tog stana i projekt namještaja izveo je upravo Bollé. Na temelju toga, budući da nacrti nisu nađeni, njemu se pripisuje i autorstvo same kuće, neorenesansne dvokatnice koju je Granitz dao izraditi 1886. u staroj Margaretskoj ulici 8 (poslije Preobraženska, a zatim Preradovićev trg 9, pa 6).⁴¹ Na fotografiji se vide spomenuta četiri stolca s rukonaslonima postavljena oko stola u blagovaonici obloženoj drvenom oplatom ukrašenom diskretnim rezbarenim rozetama srodnim onima na stolicima, dok prostorijom dominira veliki okrugli metalni luster, a na dvokrilnim vratima i prozorima su vitraji.⁴² U Fototeci Muzeja za umjetnost i obrt čuvaju se, uz gore opisanu, fotografije interijera kuće Granitz na kojima piše da je taj namještaj (ali ne i luster) izrađen prema Bolléovim nacrtima u Obrtnoj školi oko 1904. godine.⁴³ U toj su se prostoriji nalazili i ugrađeni elementi, ugrađena klupa i ugrađeni kredenc, te su svi dijelovi činili

7. Kredenc, dio blagovaonice, MUO 11707/1 (foto: S. Budek) / Kitchen cabinet, part of dining room set, MUO 11707/1 (photo: S. Budek)

8. Stolica, dio blagovaonice, MUO 11707/4 (foto: V. Benović) / Chair, part of dining room set, MUO 11707/4 (photo: V. Benović)

10. Ploča stolića MUO 10474 (foto: V. Benović) / Table plate, MUO 10474 (photo: V. Benović)

9. Stolić, Obrtna škola, oko 1887., MUO 10474 (foto: V. Benović) / Table, School of Arts and Crafts, c. 1887, MUO 10474 (photo: V. Benović)

domišljenu cjelinu. Na temelju usmenih podataka dobivenih od nasljednika vjerojatno je da je i stolac s rukonaslonima iz muzejskog fundusa o kojem nemamo podatke o nabavi dio garniture iz Granitzove kuće.⁴⁴ To upućuje na zaključak da su stolci bili izrađeni upravo za taj interijer, što potvrđuje i identična dekoracija rezbarenih rozeta svih dijelova opreme.

Granitz je isto tako za svoj stan kupio i dijelove opreme zagrebačke katedrale razmještene prilikom njezine obnove, kako piše Lelja Dobronić, »...kad je stolar Budicki prodavao namještaj i oplatu uklonjene iz sakristije«. ⁴⁵ Tako se u obiteljskoj ostavštini, između ostalog, nalazi i kutni ormar iz zbirke Ernesta Schultza, zeta Ignjata Granitza, naknadno sastavljen od dijelova jedne ili više renesansnih korskih klupa, a sačuvane su i oplate iz zagrebačke katedrale.⁴⁶ Ta praksa prepravljivanja, rasprodavanja i darovanja starog inventara zagrebačke prvostolnice župama i privatnim osobama, mahom vezanim poslovnim vezama uz Bolléa i obnovu katedrale, poznata je činjenica o kojoj svjedoče i drugi sačuvani primjeri.⁴⁷ Podatak da je prepravke i prodaju izvodio stolar Ivan Budicki potvrđuje arhivska građa.⁴⁸

Blagovaonica iz zbirke namještaja Muzeja za umjetnost i obrt koja se sastoji od kredenca, ormarića za serviranje, stola, šest stolaca i podnog sata, a od koje je u stalnoj postavi izložen kredenc i podni sat, po iskazu nekadašnjeg vlasnika također je bila izložak na *Milenijskoj izložbi* u Budimpešti 1896. godine i u inventarnoj je knjizi navedena kao rad Obrtne škole.⁴⁹ Budući da je stolarski majstor Ivan Budicki na toj priredbi izlagao upravo blagovaonicu od hrastovine, ona mu je u stalnoj postavi atribuirana, s pretpostavkom da je izrađena po Bolléovu nacrtu, dok je mehanizam podnog sata signiran – riječ je o zagrebačkom uraru Bruni Wolfu.⁵⁰

Međutim, ta atribucija, kao što ćemo vidjeti, nema osnove. Već je materijal izrade unio zabunu, budući da je muzejska blagovaonica izrađena od brijestovine, drva strukturom godova dosta slična hrastovini.

Činjenicu da to nije Budickijeva blagovaonica s *Milenijske izložbe* potvrđuje nam i detaljna analiza sastava i stila garniture, kao i podaci o suradnicima koji su radili na Budickijevoj garnituri. Ivan Budicki je, dakle, na *Milenijskoj izložbi* izlagao »blagovalište od hrastovine u talijanskoj ranoj renaissanci«. ⁵¹ Po navedenom sastavu »jedaće sobe« iščitavamo da je broj komponenata garniture veći od broja predmeta nabavljenih za Muzej, što nije problem, ali vrste namještaja koji ju čine nisu u potpunosti identične.⁵² Također je, po onodobnom stručnom glasilu, ura za tu garnituru nabavljena od zagrebačkog urara, zlatara i draguljara Dragutina Vasića,⁵³ a ne Brune Wolfa, koji, po popisu izlagača, uopće nije niti sudjelovao na izložbi.

Na temelju popisa izlagača i njihovih radova, s druge strane, zaključujemo da obje garniture imaju neke zajedničke elemente. Stolci imaju sjedala od kože, a »kožom

su preobučeni« i Budickijevi stolci, kao što se čita u opisu radova zagrebačkog tapetara Ivana Stegera koji je autor tapetarskih radova Budickijeve blagovaonice.⁵⁴ Zajedničko im je također da su ukrašene »užganim ornamentom« koju je na Budickijevoj garnituri izveo profesor Obrtne škole Josip Bauer.⁵⁵ Spomenimo da su i drugi suradnici izvodili dodatnu opremu interijera na *Milenijskoj izložbi*.⁵⁶

Ivan Budicki tada već dugi niz godina nije učitelj stolarstva u Obrtnoj školi, a na *Milenijskoj izložbi* nastupa kao samostalan obrtnik. Na njoj, međutim, također sudjeluje i Obrtna škola, a stolarska radionica III. i IV. tečaja izlaže ni više ni manje nego – blagovaonicu u stilu renesanse od hrastovine.⁵⁷ Osim već spomenutog neodgovarajućeg materijala, i usporedbom sastava garnitura možemo utvrditi da ni on nije u potpunosti odgovarajući.⁵⁸ Nadalje, šturi opis – »ukrašeno sa pilasteri, bogatom rezbarijom i tokarijom«⁵⁹ – isključuje mogućnost da je riječ o muzejskoj blagovaonici, budući da njezin ukras čine također i crveno i zeleno obojeni motivi izvedeni crtežom paljenjem koji se ne spominju.

A upravo ornamentalna dekoracija zaslužuje podrobniju analizu. Svi predmeti, među kojima se reprezentativnošću ističe kredenc s gornjim dijelom asimetrične kompozicije rastvoren arkadama, ukrašeni su tom tehnikom: konstruktivni vertikalni elementi i ladice stiliziranim fitomornim motivima, a horizontale vijenaca polurozetama, također dopunjeni motivom rozeta koji su na stolcima jedini ukras. Lomljeni motiv izveden na proboj na naslonima stolaca i u punoj varijanti na stražnjoj plohi niše kredenca paralelan je motivu u tradicijskoj arhitekturi i namještaju Slavonije.⁶⁰ Takva interpretacija karakteristična je za vrijeme i produkciju o kojoj je riječ, od primjera u arhitekturi kao što je Bolléov paviljon na gospodarskoj izložbi u Trstu 1882. u stilu seoske kuće iz Iloka⁶¹ do interijera »Budjevovičke pivnice« u »narodnom slogu« karakterističnog bolléovskog izričaja gdje je oprema bila ukrašena srodnim perforiranim motivom u kombinaciji sa slikanim ornamentom.⁶² Pivnicu je 1899. otvorila Prva hrvatska štedionica u svojoj novogradnji na lokaciji Preradovićev trg 1 na kojoj je građevnu stolariju izradila stolarska zadruga »Strmski i Zorinić, Trstenjak, Kelemen, Šeremet i Kavurić-Jendrić«,⁶³ a budući da zasad nije pronađen podatak o autoru uređenja te pivnice, možda među spomenutima treba tražiti izvođača njezina namještaja.

No ono što treba istaknuti u stilskoj analizi blagovaonice primjena je elementa novog stila – stiliziranog secesijskog florealnog motiva. Njime su u istoj tehnici koloriranog crteža paljenjem ukrašene uklade na vratnicama kredenca, ormarića za serviranje i podnog sata. No namještaj domaće produkcije izložen na *Milenijskoj izložbi* još je, po dostupnim izvorima, dominantno historicistički – da je Budickijeva blagovaonica imala secesijske motive, moguće

je da bi u pisanim komentarima izložbe bila uočena pojava te stilske novosti. Pojava secesijskog motiva, pak, makar moguća, bila bi ranog datuma. Kad analiziramo rad Bolléa i njegovih suradnika na prijelazu stoljeća, uočiti ćemo da naš nastup na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900., gdje su bile izložene tzv. Hrvatska soba, izvedena u narodnom slogu, i tzv. Pariška soba, obje izrađene po Bolléovim nacrtima, još većim dijelom pripada historicističkoj produkciji.⁶⁴ Na izložbi pokućstva u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1902. stolarski majstori paralelno izlažu kako neostilski tako i secesijski namještaj.⁶⁵

Bez obzira na otvorena pitanja, zaključno možemo utvrditi da blagovaonica u fundusu Muzeja za umjetnost i obrt svakako jest rad nastao u razdoblju poslije 1895. do prijelaza stoljeća u radionici nekog od domaćih majstora djelatnih krajem 19. stoljeća u krugu Obrtne škole s karakteristikama bolléovske produkcije.

Neupitni je rad Obrtne škole, pak, stolić u stalnoj postavi Muzeja, okrugle ploče od keramike s emajlnim oslikom višebojnog cvjetnog i lisnatog motiva sa centralnim tokarenim nosačem koji se račva u tri volutaste noge (tripod) i konzolama od kovanog željeza koje podržavaju ploču u drvenom okviru.⁶⁶ Ta atribucija već je ranije dokazana⁶⁷ po fotografiji objavljenoj 1887. godine u onodobnom stručnom glasilu *Obrtnik* na kojoj je prikazan, uz nekoliko radova Obrtne škole, i ovaj stolić.⁶⁸ Dekoracija keramičke ploče, izvedena spomenutom tehnikom, izrađena je u keramičkom odjelu Obrtne škole, preciznije u tečaju za dekorativno slikanje na keramici. Ukrašavanje ploča za stoliće na tom odjelu nije bila usamljena pojava, o čemu svjedoči činjenica da se još dvije ploče za stoliće čuvaju u zbirci keramike Muzeja za umjetnost i obrt.⁶⁹ Same ploče izrađene su u poznatoj tvornici keramike Schütz u Liboju kraj Celja s kojom je Obrtna škola surađivala, jer su se ondje za potrebe škole izrađivali predmeti u polugotovom stanju koji su se u dekorativno-keramičkom odjelu dekorirali i ponovo palili.⁷⁰ Vjerojatno je i ploča stolića iz zbirke namještaja ondje izrađena.⁷¹

Keramičkim odjelom osnovanim 1884. godine, koji se sastojao od lončarskog i dekorativnog tečaja, rukovodio je već spomenuti Josip Bauer, akademski slikar školovan u Beču i Münchenu (gdje je bio kolega s Kršnjavim, koji ga i dovodi na Obrtnu školu), te učitelj »keramijskih tehnika« koji je tehniku dekoriranja keramike emajlom naučio radeći u bečkom atelijeru Franza Koscha.⁷² Ujedno je, kao što je već navedeno, dekorirao i namještaj.⁷³

Zaključno možemo uočiti da je količina namještaja izrađenog u Obrtnoj školi i po nacrtima Hermana Bolléa, kao i uradaka hrvatskih stolarskih majstora djelatnih u to vrijeme, koja se čuva u fundusu Muzeja za umjetnost i obrt, neočekivano mala s obzirom na povezanost tih dviju institucija. Dapače, sve nabavke, osim nekoliko

predmeta za koje nemamo podatke i moguće je da su zaostali iz Obrtne škole, potječu iz vremena poslije Drugog svjetskog rata (npr. u slučaju spavaće sobe, doduše, kao obiteljsko nasljedstvo koje nas direktno veže uz izvor), a ne iz vremena izrade samih predmeta s kraja 19. stoljeća, što bi bilo za pretpostaviti. Međutim, pažljivim iščitavanjem povijesti tih dviju institucija i ondašnjih izložbi razvidno je da je namještaj stolarskih majstora na gospodarskim i drugim izložbama uglavnom bio namijenjen prodaji i tržištu.⁷⁴ Na primjeru namještaja s Milenijske izložbe također smo vidjeli da je na taj način Vlada željela pokriti dio troškova za nastup na toj manifestaciji, a po dokumentaciji možemo zaključiti da se po ondašnjim kriterijima i izložbenoj koncepciji nije smatralo da taj namještaj treba uvrstiti u muzejski fundus.⁷⁵ Bez obzira na još neka neriješena pitanja na koja će možda ipak dati odgovore daljnja istraživanja, svakako je neupitna stilsko-oblikovna pripadnost tog namještaja domaćoj produkciji posljednja dva desetljeća 19. stoljeća iz kruga Hermana Bolléa i Obrtne škole.

BILJEŠKE

1 *Život umjetnosti*, 26–27 (1978.), Zagreb; ŽELJKA ČORAK, ŽARKO DOMLJAN, LJILJANA NIKOLAJEVIĆ, KREŠIMIR TADIĆ, *Počeci Obrtne škole i vizualni identitet Zagreba*, katalog izložbe, Zagreb, 1980.; STANKO STANIČIĆ, *Keramika Obrtne škole – počeci*, katalog izložbe, Zagreb, 1982.; OLGA MARUŠEVSKI, *Iso Kršnjavi kao graditelj – izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih spomenika u Hrvatskoj*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1986. (*Isto*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2009., 2. nadopunjeno izdanje); *Abitare la periferia dell'Impero nell'800*, katalog izložbe, Trieste, 1990.; ZRINKA TATOMIR, *111 godina naše škole – od Obrtne škole do Škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882–1993*, Zagreb, 1993.; *Historicizam u Hrvatskoj*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Maleković, Zagreb, 2000.; VESNA RAPO, *Hermann Bollé i Obrtna škola u Zagrebu – izložba u povodu 120 godina Škole primijenjene umjetnosti i dizajna Zagreb 1882–2002*, katalog izložbe, Zagreb, 2002.; OLGA MARUŠEVSKI, *Društvo umjetnosti: 1868.–1879.–1941.: Iz zapisaka Hrvatskog društva likovnih umjetnika, DPUH*, Zagreb, 2004.; VESNA RAPO, *Hrvatski školski muzej – Pariška soba: Uspjehi hrvatskoga školstva na izložbama druge polovice 19. stoljeća*, Zagreb, 2006.

2 Vidi veliki popis bibliografskih jedinica DRAGANA DAMJANOVIĆA, *Hrvatska znanstvena bibliografija* <http://bib.irb.hr/lista-radova?projekat=130-1301080-1079>. Također i radovi Irene Kraševac, uključujući doktorsku disertaciju s abecedarijem kipara, drvorezbara i oltarista 19. stoljeća. IRENA KRAŠEVAC, *Neostilska sakralna skulptura i oltarna arhitektura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, 2005.

3 O Obrtnoj školi i Bolléu, općenito i o namještaju te o udjelu Obrtne škole i namještaju atribuiranom toj produkciji u vili Frangeš. NINA GAZIVODA, *Namještaj prema projektima zagrebačkih arhitekata u prvoj četvrtini XX. stoljeća*, magistarski rad, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, 1996., 69–107; NINA GAZIVODA, *Vila Frangeš. Geneza izgradnje i prepoznavanje značenja*, Zagreb, 2008., 183–213.

Vidi i o uređenju svečane dvorane zagrebačkog nadbiskupskog dvora, do danas većim dijelom sačuvanoj, kao jednom od najreprezentativnijih Bolléovih unutrašnjih prostora nesakralnog karaktera (obnova i uređenje poslije potresa 1880.). Također i o namještaju blagovaonice u dvoru iz 1879., narudžbi zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića, sa sačuvanim Bolléovim nacrtom buffeta i samim predmetom koji je

1880. izradio stolar Miroslav Häcker (a okove Antun Mesić). DRAGAN DAMJANOVIĆ, »Obnova kompleksa zagrebačkog nadbiskupskog dvora 1879.–1882. godine«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 195–206.

4 *Izvjешće Kr. zem. obrtne i s njom spojene građevno-stručne škole i Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu koncem školske godine 1899–1900.*, Zagreb, Tisak Kralj. zemaljske tiskare, 1900., 5, 6.

5 Očitovanje od 18. 10. 1882. Ivana Budickog da će podučavati u stolarstvu 10 sati na tjedan uz godišnju naknadu od 300 for. – Državni arhiv u Zagrebu (dalje DAZG), *Obrtna škola* (dalje Oš), sign. 22013, br. 337, 18.10.1882.; Ivan Budicki (Zagreb, 1843.–1. 8. 1914.), stolarski majstor, vodi radionicu u Zagrebu od 1879.–1907. na adresi Mesnička 15. DAZG, HR_DAZG-4 GPZ Obrtni odsjek – obrt 5., *Obrtni upisnik* (dalje *Ob. up.*) knj. 86, stolari, 954. OLGA MARUŠEVSKI, »Budicki, Ivan«, *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Bj–C, Zagreb, 1989., 428; ŽARKO DOMLJAN, »Skice za biografije nastavnika na Obrtnoj školi«, ŽELJKA ČORAK, ŽARKO DOMLJAN, LJILJANA NIKOLAJEVIĆ, KREŠIMIR TADIĆ (bilj. 1), 18; IRENA KRAŠEVAC (bilj. 2), 241; VANJA BRDAR MUSTAPIĆ, »Namještaj u doba historicizma«, *Historicizam u Hrvatskoj*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Maleković, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000., 346.

6 Direktorij Obrtne škole predlaže imenovanje Friedricha Häckera za učitelja stolarstva 2. 12. 1882. s obrazloženjem: »Pošto se je priekom nuždom pokazalo uzeti tu učiteljsku silu, a također pokus glede praktičnosti te odluke posvema dobro izpao...«. Imenovan je 12. 12. 1882. za učitelja stolarstva na građevno obrtnom odjelu kroz 8 sati na tjedan uz godišnju naknadu od 200 for., DAZG, Oš, sign. 22013, 2. 12. 1882., br. 28, i 12. 12. 1882., br. 115. Friedrich (Miroslav) Häcker, stolarski majstor (Szent-Elek/Stegersbach kraj Oberwarta, 14. 10. 1848. – Zagreb, 12. 4. 1922.), vodio je obrt od 1884. do 30. 7. 1918. na adresi Gundulićeva 39., DAZG, *Ob. up.*, knj. 86, stolari, 958. U drugim izvorima navode se još adrese radionice u Frankopanskoj 5 i Gundulićevoj 41., NELA TARBUK, »Häcker, Fridrik« *Hrvatski biografski leksikon*, 5, Gn–H, Zagreb (bez godine izdanja), 374; IRENA KRAŠEVAC (bilj. 2), 248, 249; ŽELJKA ČORAK, ŽARKO DOMLJAN, LJILJANA NIKOLAJEVIĆ, KREŠIMIR TADIĆ (bilj. 1), 19; VANJA BRDAR MUSTAPIĆ (bilj. 5), 346.

7 Dana 26. 11. 1883. potvrđuje se imenovanje Josipa Šeremeta za stolarskog poslovođu uz godišnju naknadu od 600 for. – DAZG, Oš, sign. 22013, br. 594, 26. 11. 1883. Ostal će na tom mjestu do umirovljenja 1. 4. 1906. *Izvjешtaj kr. zemalj. obrtne škole i muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu koncem školske godine 1905./1906.*, 1906., 53, 58. U komentaru izložbe učenika Obrtne škole 1884. hvali se Šeremetova marljivost i sposobnost, budući da je vodio učenike sam, što su dotad, premda je bilo i mnogo manje učenika, radila dvojica majstora. Izložili su početne vježbe, nekoliko naučnika druge godine veliki ormar, ali malo gotovih radova zbog spomenutog problema. *** »Izložba obrtne škole«, *Obrtnik*, 18 (1884.), 175.; VANJA BRDAR MUSTAPIĆ (bilj. 5), 346, 351.

8 Imenovan je drugim poslovođom u stolarstvu, a bio je stolarski pomoćnik »...koji se je u bečkom tehnološkom muzeju za stol. poslovođu naobrazio«, *Izvjешće...* (bilj. 4), 17.

O Pichleru: ŽELJKA ČORAK, ŽARKO DOMLJAN, LJILJANA NIKOLAJEVIĆ, KREŠIMIR TADIĆ (bilj. 1), 20; VANJA BRDAR MUSTAPIĆ (bilj. 5), 346; IRENA KRAŠEVAC (bilj. 2), 264.

9 Vidi dopis Vladinog imenovanja za ravnatelja Obrtne škole u: ISO KRŠNJAVI, *Zapisci - iza kulisa hrvatske politike*, Zagreb, 1986., 25, 26; ISO KRŠNJAVI, »Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba«, *Zapisci - iza kulisa hrvatske politike*, Zagreb, 1986., 406.

10 Inv. br. MUO 11545/1–11. Stalna postava Muzeja za umjetnost i obrt, dvorana XIX – Obrtna škola, br. 2.

11 *Abitare la Periferia dell' Impero nell' 800* (bilj. 1), 187, kat. br. 8.55, 8.56.

12 DAZG, Fond 135: Državna središnja obrtna škola, dokumentacija o izložbama, sign. 22099, br. 15; fotografija reproducirana i u: ZRINKA TATOMIR (bilj. 1), 24 (piše da je rad Obrtne škole); VESNA RAPO (bilj. 1, 2006.), 480; VANJA BRDAR MUSTAPIĆ, (bilj. 5), 687, kat. br. 736.

13 Na klupi je na poledini sačuvana i naljepnica koja se odnosi na transport predmeta: »Speditionen Geschäft/Jacob Schwarz & Sohn Osijek I/ Bestimmungstation/VA20 Zagreb«.

14 Po popisu izlagača Dragutin Turković iz Đakova izlagao je u skupini XI. (umjetni obrt, obrt s drvom, pokućstvom, dekorativni obrt), stolarski obrt, pod rednim brojem 7341. sobno pokućstvo za spavaću sobu, a ta je skupina izlagala u industrijskom paviljonu. U strukovnom tisku ta se soba opisuje u grupi izložaka u šumarskom paviljonu. U popisu izlagača se zaista u skupini VII. (šumarstvo i lov), red. br. 9121 navodi Dragutin Turković, ali iz Kutjeva, koji izlaže potpuno uređenu seljačku sobu. Kutjevački Turković moguće da je barun, vlasnik kutjevačkog imanja. Očito je došlo do neke zabune ili naknadne promjene u organizaciji izlaganja, ali to ne pobija navedenu atribuciju. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi Kraljevine Ugarske u Budimpešti 1896*, Zagreb, Tiskarski zavod *Narodnih novina*, 1896., 141, 217.

15 »Tu odajicu namjestio je g. Turković stolar iz Djakova kao šumarsku sobu sa veoma lijepim namještajem od hrastovine, što je sve izšarano u našim narodnim motivima. Pogled na cijelokupnost ove sobice učiniti će na svakog posmatrača veoma prijatan utisak, kod šumara možda i želju da si tako šta nabavi.«, MILAN KREŠIĆ, *Milenijska izložba 1896.*, Zagreb, Tisak Dioničke tiskare, 1897., 32. Isto i u: *** *Milenijska izložba 1896.*, »Hrvatsko šumarstvo na milenijskoj izložbi«, *Trgovački i obrtni svijet*, 29 (1897.), 225–226, 226; PAL HORVÁT, »Horvát- és szlavorország múvészeti ipara«, *Az Ipar-művészet 1896-ban*, Budapest, 1897., 270–278, 273.

16 Izveli su opremu svetišta (1881.–1882.), osim dva para ispovjedaonica koje su kasnije izradili stolari Tordinac, otac i sin. Godine 1882. napravili su i sakristijski ormar po Bolléovu nacrtu. Već od 1876. rade i na izradi vrata katedrale. DRAGAN DAMJANOVIĆ, *Đakovačka katedrala*, Zagreb, 2009., 286–294. DRAGAN DAMJANOVIĆ, »Herman Bollé – izgradnja i oprema katedrale u Đakovu«, *Croatia Christiana Periodica*, 63 (2009.), 109–127, 122, 126; *Stolna crkva u Đakovu*, JAZU, Prag, 1900., 40.

17 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Dijecezanski muzej, br. III/36 (prije br. VIII/1-5).

18 *Abitare la Periferia dell'Impero nell '800* (bilj. 1), 185, kat. br. 8.41.

19 Nacrt i fotografija pokazuju izgled kruništa ormara koje nedostaje.

20 Usporedbom je utvrđeno da su krevet i noćni ormarić iz fundusa Muzeja za umjetnost i obrt dijelom prepravljani. To se može zaključiti i iz same konstrukcije tih predmeta: krevetu su odstranjeni vrhovi nosača uzglavlja i podnožja te je dekorativno krunište uzglavlja premješteno na dugu, dotad bočnu stranu kreveta. Na noćnom ormariću su zamijenjeni stupići koji nose gornju plohu s ladicom, a ujedno je skraćena visina između donjeg i gornjeg dijela.

21 Arhiv Muzeja za umjetnost i obrt (dalje Arhiv MUO), Izkaz predmeta odpremljenih od tisućgodišnje izložbe u Budimpešti Kr. obrtnoj školi u Zagrebu, 20. 6. 1897.

22 Ormariću je gornja ploha naknadno zamijenjena jelovom daskom.

23 Arhiv MUO, potvrda, 6. 4. 1898. Kupio je Turkovićevu sobu za 300 for., Postružinovu za 700 for., a Budickijevu za 1000 for. Arhiv MUO (bilj. 21). U obračunu prodaje navodi se da je još kupio za istu svotu i tri saga »empire« sobe (odnosi se na sobu zagrebačke tvornice namještaja »Bothe i Ehrmann«) i 1 komad bisaga. Arhiv MUO, k broju 594 ad, 22. 10. 1900.

24 Prodaja je povjerena zagrebačkoj tvrtki »Bothe i Ehrmann« uz 20% provizije, a predmeti su joj predani u studenom 1896., međutim prodaja se odužila na nekoliko godina. Budući da su se predmeti nalazili u prostorijama Muzeja za umjetnost i obrt čiji je fundus tada bio pohranjen u arheološkom odjelu Narodnog muzeja koji se nalazio u zgradi JAZU (danas HAZU), to je ometalo vraćanje fundusa u vlastiti prostor. Arhiv MUO, Prijepis dopisa Bana Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Predsjedništvu zemaljskog izložbenog odbora u Zagrebu, br.1535/Pr, 11.4.1897.; Arhiv MUO, Obračun prodaje, broj 305 ad, 12.6.1900.

25 Ormarić za umivanje (u popisu »umivači stol«) na popisu je predmeta koje je kupio dr. Viktor Aleksander. Zahvaljujem Ivanu Mirniku i Bojani Gnječ na informaciji o ogledalu. Okvir ogledala je prepravljeno.

26 S donje strane stola je i naljepnica koja se odnosi na transport: Zagreb/ Sziszek.

27 Ekipu umnogome čine profesori i učitelji Obrtne škole. OLGA

MARUŠEVSKI (bilj. 1, 2009.), 310. Izveo je klupe u franjevačkoj crkvi u Zagrebu. VATROSLAV FRKIN, »Hermann Bollé i obnova franjevačkih sakralnih objekata«, *Život umjetnosti*, 29–30 (1980.), 180–185, 182. Također i ispovjedaonice u župnoj crkvi sv. Martina u Dugom Selu. »Nova župna crkva u Dugom selu«, *Viesti društva inžinira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji*, 2, (1901.), 17–18, 18; ŽELJKA ČORAK, ŽARKO DOMLJAN, LJILJANA NIKOLAJEVIĆ, KREŠIMIR TADIĆ (bilj. 1), 21; IRENA KRAŠEVAC (bilj. 2), 278. Izradio je polijej Saborne crkve Preobraženja Gospodnjeg u Zagrebu. DRAGAN DAMJANOVIĆ, »Srpska pravoslavna crkvena opština i Saborna crkva Preobraženja Gospodnjeg u Zagrebu«, *Preobraženi hram. Živopis Hrama Sv. Preobraženja Gospodnjeg u Zagrebu*, (ur.) Jovan Pavlović, Zagreb, 2008., 34. Izradio je i ikonostas grkokatoličke crkve sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu i parohijske crkve u Gospiću (uništen). DRAGAN DAMJANOVIĆ, »Arhitektura ikonostasa u opusu Hermana Bolléa«, *Prostor*, 18 (2010.), 63–78, 66, 72.

28 Upisan u obrt od 20. 9. 1870. u Kipnoj ulici 269 (Radićeva). DAZG, *Obrtovno kazalo*, knjiga 62 (1869.–1881.), br. 3999. Po drugom izvoru u Vlaškoj 114., 15. 9. 1903. prestao s obrtom, pa opet nastavio 5. 8. 1905., a 1. 8. 1906. napustio ulicu. DAZG, *Ob.up.*, knjiga 86, stolari, 969. Po oglasima i u Petrinjskoj 18 i 19.

29 Verzeichniss der Aussteller aus Kroatien und Slavonien welchen von der internationaler Jur Ehrenpreise zuerkannt woren sind. Zusammen gestellt und herausgegeben von A. Lukšić, Wien, 1873., 8.

30 *** »Zagrebački izložitelji na zemaljskoj izložbi u Budimpešti«, *Narodne novine*, 102 (1885.). Izložio je »2 postelje s ormarići, ormar spremnjak sa 5 ladicah i nastavkom«.

31 *** »U Budimpešti odlikovani hrvatski izložitelji«, *Narodne novine*, 220 (1885.).

32 *** »Naš obrt na kraljevskom sajmu«, *Obrtnik*, 25 (1885.), 195.

33 *** »Posveta oltara«, *Obrtnički viestnik*, 22 (1897.), 173.

34 DAZG, *Trgovački registri društvenih tvrtki 1876.–1947.*, knjiga V, 213/17, str. 54.

35 Izlaže u skupini XI (Umjetni obrt, obrt s drvom, pokućstvom, dekorativni obrt) u skupini I uređjene sobe (interieuri), br. 7302. Sobu čini: stol za radnju, četiri stolića, dva stolca, jedan ormar, jedna stelaža, pisali stol s jednom stolicom, stol veći, šest stolaca, jedna klupa, kućica za uru. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 140. Sat je nabavljen od zagrebačkog urara M. Kneza. *** »Umjetni obrt na izložbi«, *Obrtnik*, 22, (1886.) 175–176, 175, 176; Krešić piše: »Kao neku odličnu osobnost ističemo sobu za učenje i stanovanje djece, izloženu po zagrebačkom stolaru Josipu Šeremetu...«. MILAN KREŠIĆ (bilj. 15), 381; PAL HORVÁT (bilj. 15), 275.

36 Arhiv MUO, Obračun prodaje (bilj. 24).

37 Inv. br. MUO 24118/1, 2.

38 Vidi u poglavlju »Narodni stil u arhitekturi i umjetničkom obrtu«, OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 1, 2009.), 137–148.

39 Dva jednaka stolca s rukonaslonima: inv. br. MUO 14859, te inv. br. MUO 16564 iz zbirke Penić. Treći predmet je stolac identičan u oblikovanju, ali nema rukonaslone, već umjesto njih samo bočne spojeve naslona za leđa i sjedala (inv. br. MUO 24121). Površine stolca nemaju polituru, odnosno vide se samo ostaci nakon uklanjanja politure. Vidi u: *Donacija Ljube Penić*, katalog izložbe, (ur.) Radoslav Putar, Zagreb, 1980., kat. br. 34; *Muzej za umjetnost i obrt Zagreb 1880–1970, katalog izabranih djela*, Zagreb, 1970., (ur.) Zdenka Munk, kat. br. 183.

40 Windsor stolac tip je drvenog stolca s četiri noge direktno umetnute u sjedalo, s elementima od savijenog drva i (tokareni) šipki. Prvi proizvođači bili su kolari. Razvio se krajem 17. stoljeća u Engleskoj (High Wycombe), a nazvan je po gradu Windsoru gdje se trgovalo tim pokućstvom. Već 1726. s njim se upoznaje i Amerika, postavši tradicionalni tip stolca u te dvije zemlje. Postoji više varijanti Windsor stolca i stolca s rukonaslonima (eng. *chair* i *armchair*), te određene lokalne specifičnosti u oblikovanju i vrsti drva. Njegova proizvodnja proširila se kasnije i Europom. JOSEPH ARONSON, *The Encyclopedia of Furniture*, New York, 1938., 196. Vidi i u kataloškoj ponudi tvornice namještaja od savijenog drva »Braća Thonet«. *Thonet Bentwood & Other Furniture. The 1904. illustrated catalogue*, New York, 1980. (reprint), 47.

41 LELJA DOBRONIĆ, »Ignjat Granitz: Hrvatski industrijalac, dobrot-

vor i mecena«, *Povijesni prilozi*, 15 (1996.), 189–198, 191, 192. Isto po Dobronić i: ISKRA IVELJIĆ, *Očevi i sinovi: privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*, Zagreb, 2007., 291, 372. U prizemlju i dvorištu nalazila se tiskara i poslovni, a na prvom i drugom katu stambeni prostor. Između dva rata ovdje je bilo sjedište dnevnih listova i časopisa (*Jutarnji list*, *Večer*, *Obzor*), a Granitzova tiskara prerasla je u najveću novinsku tiskaru u Zagrebu, *Tipografiju*. Poslije Drugog svjetskog rata ovdje su bile redakcije i poslovne *Večernjeg lista* i *Vjesnika*. SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, NATAŠA MAKSIMOVIĆ SUBAŠIĆ, »Ignjat Granitz i (srušena) kuća Granitz«, u: *Ha-kol*, 11 (2009.), 28, 29. Kuća je srušena 2009. i na njenom je mjestu sagrađen trgovačko-poslovno-stambeni objekt *Cvjetni* investitora *Hoto grupe* (2011.). Od projektne dokumentacije u Državnom arhivu u Zagrebu sačuvana je samo ona vezana uz kasnije dogradnje i preinake.

42 Fotografija uz koju stoji datacija »oko 1910.(?)« reproducirana u: OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 1, 2004.), 111. Reprodukcijska uz ovaj tekst iz Arhiva Olge Maruševski u Institutu za povijest umjetnosti, Zagreb.

43 Fototeka Muzeja za umjetnost i obrt F 6505–6516. Riječ je o fotografijama koje se nalaze i u vlasništvu nasljednika Stanimira Vuk-Pavlovića. Za luster piše da je izrađen 1928. prema nacrtu arhitekta Alfreda Albinića, a i prema građevnoj dokumentaciji on je autor pregradnje stana drugoga kata 1929. godine. DAZG, *Zbirka građevne dokumentacije PGZ*, kuća Granitz, Preradovićeve trg 9.

44 Stol, četiri stolca i kredenc još su u vlasništvu obitelji nasljednika, dok oplate i drugih ugrađenih elemenata, vitraja i lustera, više nema. Ljubavno zahvaljujem na informacijama, uvidu u ostalu fotografsku dokumentaciju i sačuvani namještaj Stanimiru Vuk-Pavloviću.

45 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 41), 192. Također u članku i o društvenom životu u salonu Ignjata Granitz. Vidi i u poglavlju »Jedini zagrebački salon prije 1914.«: JOSIP HORVAT, *Živjeti u Hrvatskoj 1900–1941. (Zapisci iz nepovrata)*, Zagreb, 1984.

46 O kutnom ormaru LELJA DOBRONIĆ, *Renesansa u Zagrebu*, Zagreb, 1994., 51, 53. Oplata je tijekom Drugoga svjetskog rata demontirana. Franjo Kafež ju je kasnije kupio i montirao u dvorcu Miljana. Riječ je o oplatama ukrašenim motivom šiljastih lukova, što se vidi i na fotografijama interijera Granitzove kuće u vlasništvu njegovih nasljednika. Uz drugi sačuvani namještaj, postoji i naknadno sastavljeno klecalo čiji dijelovi bi također trebali biti iz zagrebačke katedrale.

47 Unutrašnje uređenje vile Frangeš. Ondje se u salonu nalaze oplate iz zagrebačke katedrale identične onima u Granitzovoj kući. NINA GAZIVODA (bilj. 3, 2008.). U Muzeju grada Zagreba izložena je u stalnoj postavi (inv. br. MGZ 2495) prerađena renesansna korska klupa koja je najprije bila u Bolléovu stanu u Obrtnoj školi, pa u zbirci Radovan, otkud je nabavljena za Muzej grada Zagreba. U tom se fundusu nalazi još jedna korska klupa (inv. br. MGZ 7535). LELJA DOBRONIĆ (bilj. 46), 50, 53; NELA TARBUK, »Crkveno pokućstvo«, u: *Sveti trag. 900 godina umjetnosti zagrebačke biskupije*, katalog izložbe, Zagreb, 1994., 427–447, 432; IVAN BACH, »Umjetnost stolara zagrebačke katedrale od 15. do 19. stoljeća«, *Časopis za hrvatsku povijest*, Zagreb, 1943., 343.

48 Muzej za umjetnost i obrt 1910. tražio je sredstva za otkup »dvie klupe (kao starinske škrinje) sa visokimi nasloni« koje je »stolar Budicki u Zagrebu sastavio iz starih uloženi dasaka, koje imade iz zagreb. stolne crkve« kao pogodne za smještaj u vestibul Muzeja. Arhiv MUO, br. 61, 1. 12. 1910. Nema ih u Muzeju.

49 Inv. br. MUO 11707/1-10; Stalna postava MUO, dvorana XIX, br. 1. Kupljena je 1960. od Marijana Majcena, Gajeva 22.

50 Ta atribucija preuzeta je nadalje u drugim radovima: NINA GAZIVODA (bilj. 3, 1996.); VANJA BRDAR MUSTAPIĆ (bilj. 5), 346, 104–106; VESNA RAPO (bilj. 1, 2006.), 478; NINA GAZIVODA (bilj. 3, 2008.), 211–212.

51 Izlaže u skupini XI. (Umjetni obrt, obrt s drvom, pokućstvom, dekorativni obrt.) u skupini Uredjene sobe (Interieuri), br. 7293. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 139. Milan Krešić u svom izvješću s *Milenijske izložbe* komentira: »Od dugog niza godina poznati vrsni zagrebački stolar I. Budicki dokazao je i na toj izložbi svojom, u talijanskoj renaissanci iz hrastovine ukusno i uzorno provedenom jedačom sobom, da je majstor od oka.« MILAN KREŠIĆ (bilj. 15), 380.

52 Nabrajaju se dijelovi garniture: jedan stol za 16 osoba, šest stolaca, stol za serviranje, stol za čaj, ormar za kredencu, stol sa konzolom i ogledalom, divan, erker, popločenje stropa, jedan karnis, naslonjač, ormar za uru. Od toga obje garniture imaju šest stolaca, kredenc i ormar za uru, a u muzejskom fundusu je i stol na razvlačenje (vel. razvučenog stola: 79 x 245 x 119). Međutim, muzejska blagovaonica još sadrži ormarić za serviranje (u popisu ga nema, jedino ako bismo ga eventualno mogli povezati sa stolom za serviranje). *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 139.

53*** »Umjetni obrt na izložbi« (bilj. 35), 175. Vasić je i na popisu izlagača, skupina VIII. (Obrtni i tvornički nadzor. Rudarstvo. Metallurgija. Željezni i metalni obrt.), urarski obrt, br. 7091, »razne ure«. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 124. VESNA LOVRIĆ PLANTIĆ, »Urarstvo u doba historicizma u Hrvatskoj«, *Historicizam u Hrvatskoj* (bilj. 1), 415. Dragutin Vasić utemeljuje posao u Zagrebu 1892. ARIJANA KOPRČINA, »Metal u doba historicizma u Hrvatskoj«, *Historicizam u Hrvatskoj*, (bilj. 1), 388.

54 U skupini XI, tapetarske radnje, br. 7374 navodi se I. Steger, Zagreb; »Tapetar. posao za blagovaonice od Budickia: šest stolaca kožom preobučeni, jedan divan sa sagom, jedan erker (draperije i zastori), par zastora za prozore, dva jastuka«. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 142. *** »Umjetni obrt na izložbi« (bilj. 35), 175. Punim imenom i prezimenom naveden u: MILAN KREŠIĆ (bilj. 15), 383.

55 *** »Umjetni obrt na izložbi« (bilj. 35), 175.

56 Bravar Vojtjeh Hohnjec iz Zagreba izradio je luster, svjećnjake, girandole i kandelabre, pećar J. Pospišil peć, a Samostan milosrdnih sestara u Zagrebu bijelo vezene stolnjake i ubruse. *** »Umjetni obrt na izložbi« (bilj. 35), 176.

Hohnjec se u popisu izlagača navodi u njemačkoj varijanti imena Adalbert Hohnjec, a u interijeru Budicki njegovi su predmeti »luster za svjetiljke, dva zidna kraka, 2 kandelabra, dva svjećnjaka«. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 123.

U nekim izvorima se umjesto Hohnjeca navodi kao autor Robert Rimay (uz Stegera i Bauera). HORVÁT PÁL (bilj. 15), 276.

57 Kraljevska muška zemaljska obrtna škola u Zagrebu izlaže u skupini III (Nastava) u paviljonu industrije, br. 86. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 19.

58 »1 kredenc ormar, 1 stol za izvlačenje, 1 stol za serviranje, 3 stolice, 1 ormar za uru, 1 okvir za zrcalo sa konzolom, 1 naslonjač«. *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 19. U muzejskoj blagovaonici se nalazi 6 stolaca, i umjesto stola za serviranje je ormarić za serviranje (osim ako se pod tim terminom ne podrazumijeva isto). Nema konzolnog ogledala i naslonjača, ali to nije problem i nije važno za atribuciju.

59 *Kraljevina Hrvatska i Slavonija...* (bilj. 14), 19.

60 Na podatku da se radi o motivu karakterističnom za Slavoniju zahvaljujem Zvezdani Antoš, višoj kustosici, voditeljici zbirke pokućstva, kućnog inventara, maketa i slika u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Vidi i snimke tradicijske arhitektonske baštine u Slavoniji i Srijemu Janka Holjca i Martina Pilara (1885., objavljivano u časopisima i na kraju skupljeno u publikaciji *Hrvatski građevni oblici*, 1904.–1909.). DRAGAN DAMJANOVIĆ, »Bečka akademija likovnih umjetnosti i hrvatska arhitektura historicizma. Hrvatski učenici Friedricha von Schmidta«, katalog izložbe, Zagreb, 2011.–2012., 31–33, 107.

61 *Vienac*, 1882., 316, 597. OLGA MARUŠEVSKI, »Dva poglavlja u povijesti Društva umjetnosti: u povodu 100-godišnjice Hrvatskog društva likovnih umjetnosti«, *Bulletin JAZU*, 2 (1979.), 13–45, 28.

62 Više podataka i reproducirana fotografija pivnice u: INES SABOTIĆ, *Stare zagrebačke kavane i krčme s kraja 19. i početka 20. stoljeća*, Zagreb, 2007., 210–211. INES SABOTIĆ, »Počeci hrvatskih pivnica«, *Idemo na pivo!*, katalog izložbe, (ur.) Zvezdana Antoš, 2012., 175, 177. Reproducirana fotografija i u: ROBERT SKENDEROVIĆ, »Kako je pivo došlo u Hrvatsku«, *Hrvatsko slovo*, 3 (2002.), 21–24, 23.

63 Zadruga izvodi stolariju »u obim iličkim krilima«, »u kosoj pasaži«, te dio uličnih portala. *** »Palača prve hrvatske štedionice u Zagrebu«, *Viesti društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji*, 6 (1900.), 64.

64 Fotografija tzv. Hrvatske sobe: DAZG, Državna središnja obrtna škola, Dokumentacija o izložbama, br. fonda 135, sign. 22099, 1. Pariška soba

ima elemente koji dijelom tendiraju secesijskoj stilizaciji u valovitim linijama florealnih motiva nosača stola i taboureta. Opširno o Pariškoj sobi u: VESNA RAPO (bilj. 1, 2006.).

65 A. Š., »Izložba pokućstva u Zagrebu«, *Viesti Društva inžinira i arhitekta*, 3 (1902.), 33–34.

66 Inv. br. MUO 10474.

67 Vidi u inventarnoj knjizi MUO i u *Muzej za umjetnost i obrt Zagreb 1880-1970: katalog izabranih djela* (bilj. 32), kat. br.182.

68 ***»Naša slika«, *Obrtnik*, 15 (1887.), 117. Tekst uz fotografiju glasi: »Završujuć današnjim brojem niz odnima obrtnina, izradjenih do sada u ovdajnoj kr. obrtnoj školi, obnarodujemo sliku dvaju ormara iz hrastovine, i to prvi je konsolni ormar sa velikim zrcalom, a drugi ormarić za srebreninu.

Oba ormara izvedena su u renesansnom slogu. Nadalje nalazi se na slici u narodnom slogu izvedena i liepimi urezi ukrašena stolica kao i stol za ures, od kojega je noga tokarena iz drva a podpore keramične; emajlnimi bojami dekorirane ploče su iz kovanoga željeza.« (Zabunom je u opisu zamijenjen materijal izrade – ploča je od keramike, a »podpore« od kovanog željeza.) VANJA BRDAR MUSTAPIĆ (bilj. 5), 346. Fotografija reproducirana u: OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 1, 2009.), 78.

69 Inv. br. 2045 i 2048. Nabavljene 1901. od Obrtne škole.

70 STANKO STANIČIĆ (bilj. 1), nema numeracije, kat. br. 20, 21.

71 Naime, ne vidi se stražnja strana ploče, na kojoj je inače utisnuta signatura, jer je prekrivena drvenom plohom iz konstrukcijskih razloga.

72 Ovdje navedene činjenice i opširno o keramičkom odjelu Obrtne škole u prvoj fazi (1884.–1892.) vidi u: STANKO STANIČIĆ (bilj. 1).

73 Oslikao je propovjedaonicu i vladličino i vladarsko prijestolje i zajedno s Marijom Bauer izradio minijature za veliki polilej u grkokatoličkoj katedrali Sv. Trojstva u Križevcima. Također je oslikao vladličino i vladarsko prijestolje i izradio minijature na velikom polileju u sabornoj crkvi sv. Trojice u Pakracu. OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 1, 2009.), 223–224, 232. Slikao je i ikonostase u Donjem Gračacu, Gospiću i Požegi. Svi navedeni ikonostasi, kao ni pakračka prijestolja, nisu sačuvani. Sačuvan je njegov ikonostas i dekorativni oslik kapele svetih Petra i Pavla na Mirogoju. DRAGAN DAMJANOVIĆ, Herman Bollé, Josip Bauer i kapela svetih Petra i Pavla na Mirogoju, *Peristil*, 52 (2009.), 151–164, 161. Vidi ŽELJKA ČORAK, ŽARKO DOMLJAN, LJILJANA NIKOLAJEVIĆ, KREŠIMIR TADIĆ (bilj. 1), 17. IRENA GESSNER, *Umjetnička obitelj Bauer u Zagrebu na prijelazu 19. u 20. stoljeće (biografske skice, pedagoško djelovanje, izložbe, katalog djela)*, diplomski rad na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

74 Miroslav Häcker je na izložbi u Trstu 1882. već za trajanja izložbe svoju blagovaonicu, za koju je s drugim pokućstvom dobio zlatnu medalju, prodao za 300 forinti. MIROSLAVA DESPOT, Umjetno obrtna proizvodnja Hrvatske na izložbi u Trstu 1882. godine, *Zbornik Muzeja primjenjene umetnosti*, Beograd, 5 (1959.), 145–155, 151. VANJA BRDAR MUSTAPIĆ (bilj. 5), 351. Ivan Budicki je 1880. u novoottvorenom Muzeju za umjetnost i obrt u Gajevoj 26 izlagao »slikano pokućstvo« po Bolléovim nacrtima, ali samo kratko vrijeme.*** *Narodne novine*, 149 (1880). Tzv. »Hrvatska soba« na Svjetskoj izložbi u Parizu bila je, po Krešiću, namijenjena za jednu kraljevsku sobu u Budimpešti, dok *Narodne novine* četiri mjeseca kasnije pišu da ju je kupila bogatašica iz Petrograda, a već na početku same izložbe neke predmete te sobe kupili su »odlični Francezi, među njima i gosp. Bourgois, bivši ministar«. MILAN (KREŠIĆ). »Hrvatska na svjetskoj izložbi u Parizu«, *Obzor*, 181, 8. 8. 1900.; *** »Hrvatska soba u Parizu«, *Narodne novine*, 284, 12. 12. 1900. Isti Leon Bourgeois, koji je bio i član ocjenjivačke porote na izložbi, zajedno s još jednim članom porote kupili su po jedan ormar za knjige u kojima su bile izložene publikacije Akademije, odnosno »Matice Hrvatske« iz »naše nastavne izložbe«. *** »Hrvatska i Slavonija na parizkoj svjetskoj izložbi (svršetak)«, *Narodne novine*, 162 (1900.).

Izložba pokućstva održana u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1902. bila je prodajna. A. Š. (bilj. 65), 34.

75 Za pojedine predmete preostale od izložbe moli se Vlada da budu zadržani za Muzej jer se ističu kvalitetom ili se uklapaju u izložbenu koncepciju. To su tri predmeta: zrcalo sa željeznim kovanim okvirom

i mramornim podstavkom od Devidea Božidara, a »izrađen je po napatku i pod nadzorom potpisanog ravnatelja« (op.a. Hermanna Bolléa); svjetionik sa morskim djevicom i jelenim rogovljem kipara Löwya, te zdenac za zid od Günthera. Arhiv MUO, Obračun prodaje (bilj. 24). Vlada odgovara da Devideovo zrcalo (kao i Häckerova soba) bude predano Vladi. Navedena dva predmeta zajedno s još nekoliko drugih predmeta, među kojima je bila npr. i škropionica Viktora Plemića, trebaju biti predani Obrtnoj školi. Arhiv MUO, Vlada Ravnateljstvu kr. zemaljske obrtne škole, br. 6100 Pr, 17. 12. 1900.

Devideov okvir za zrcalo Vlada je predala Obrtnoj školi i nalazi se u Muzeju za umjetnost i obrt u zbirci metala, inv. br. MUO 2289 i izložen je u stalnoj postavi, dvorana XIX – Obrtna škola, br. 26. Vidi i u: ARIJANA KOPRČINA (bilj. 53), kat. br. 912, 725. Škropionica Viktora Plemića nalazi se također u zbirci metala, inv. br. MUO 2386, ARIJANA KOPRČINA, *Zbirka metala, u: Skriveno blago, katalog izložbe*, Zagreb, 2005./2006., 287, kat. br. 3

Häckerova soba završila je, kao i Šeremetova soba, na Zemaljskom dobru u Božjakovini. Arhiv MUO, b, b, 3. 5. 1901.

Summary

Vanja Brdar Mustapić

Furniture Produced by the School of Arts and Crafts, Herman Bollé and Associates in the Museum of Arts and Crafts – a Contribution to Attributions

The collection of furniture of the Museum of Arts and Crafts holds a group of items produced in the School of Arts and Crafts (Obrtna škola) in the period between its foundation in 1882 and the end of the 19th century: two furniture sets (bedroom and dining room), a pair of chairs, a coffee table, two chairs with armrests and a Windsor-type chair. The bedroom designed in Croatian national style, produced by the woodcarver Dragutin Turković from Đakovo, Bollé's collaborator on the Đakovo Cathedral, was exhibited at the Millennium Exhibition in Budapest in 1896, which is confirmed by the stickers with his name and town found on certain items of the set, but also by a photograph of the room at the Budapest Exhibition and exhibit lists in exhibition catalogues and in contemporary press, as well as by the list of items to be sold after the exhibition. The author also publishes Bollé's design for the wardrobe of the bedroom set, although unsigned and undated. The table obtained as a part of the set does not correspond to the formal and stylistic features of the bedroom, and an inscription bearing a name permitted the identification of its author, the Zagreb woodcarver Josip Šeremet, one of the teachers at the School of Arts and Crafts.

The provenance and purchase details of the pair of chairs designed in national style remain unknown, so they are attributed to the activity of the School of Arts and Crafts on the basis of their stylistic and formal features. Furthermore, the Windsor-type chairs with armrests, identical to those from the Museum collection, belonged to the furnishings designed by Bollé for the apartment of the printer and publisher Ignjat Granitz (house built in 1886 at today's 6 Preradovićev Square, demolished in 1909), which is proven by preserved photographs and items once belonging to the apartment. The information given by the heirs permitted the assumption that the chair with armrests from the Museum collection probably also belonged to Granitz's house.

The dining room was hitherto considered to be an exhibit from the Millennium Exhibition and a work of the School of Arts and Crafts, more precisely of Ivan Budicki, the first carpentry teacher at the School of Arts and Crafts, who in Budapest participated as an independent craftsman, as he was no longer teaching at the School. The author demonstrates that the dining room was not exhibited at the Millennium Exhibition; although the author cannot be determined, its stylistic and formal characteristics place it in the circle of local production related to the School of Arts and Crafts and Herman Bollé. Although the design of this set is in accordance with Historicist practice, it should be noted that some parts of the set are decorated with a stylized Secession floral motif, corresponding to the post-1895 dating.

Finally, the table with a ceramic plate is an undisputable work of the School of Arts and Crafts, since it is known to have been reproduced on a photograph in the trade journal *Obrtnik* in 1887.

The author concludes that the small number of furniture items produced by the School of Arts and Crafts, Herman Bollé and local carpenters in the last two decades of the 19th century and preserved (not only) in the Museum of Arts and Crafts – despite the connection of the Museum and the School – is the result of the practice of the period, according to which the furniture produced by craftsmen themselves and exhibited at trade and other exhibitions was later intended for sale, while the acquisition policy of the Museum did not include collecting of such items.